

su senosiomis tradicijomis įvairaus amžiaus muziejaus lankytojus tautiečius ir užsieniečius. Šalia šių darbų T. Morkūnienė daugelį metų ruošė ir teikė informaciją apie muziejaus renginius spaudai, radijui ir televizijai, dalyvavo kuriant pirmąjį interneto svetainę apie Lietuvos liaudies buities muziejų ir regioninius buities muziejus Lietuvoje (laimėtas Atviros Lietuvos fondo konkursas, projektas įgyvendintas 1999–2000 m.), kūrė struktūrą ir tekstus antrajai muziejaus svetainei ir ilgus metus buvo jos administratore.

Teodora džiaugiasi, kad jai teko bendrauti su tokiais išskiliais žmonėmis, kaip architektūros istorikas Klemensas Čerbulėnas, pirmasis muziejaus direktorius Vytautas Stanikūnas, prof. Norbertas Vėlius, prof. Vacys Milius, prof. Marija Znamierovska-Priuerova, prof. Paulius Galaunė, prof. Yaffa Eliach, prof. Vladimiras-Toporovas, architektas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis, architektas Vytautas Kugevičius, ir daugeliu kitų.

Ši vasara pirmoji, kai Teodora nebedirba muziejuje. Šeimoje užaugo pasiekusios mokslo ir politikos aukštumų dukterys Aistė, Šarūnė ir Radvilė. Dabar ji džiaugiasi šešiais anūkais, pasakoja jiems sakmes, dainuoja senąsias dainas, kartu nueina į muziejų, kur žinomas kiekvienas takelis ar sodybos kampelis.

Nijolė Švėgždienė

ALONG LIFE'S PATH: LITHUANIAN OPEN AIR MUSEUM

Summary

Colleagues calculated that Gražina Teodora Morkūnienė, the guide of Lithuanian Open Air Museum, had given more than 2,000 guided tours in Lithuanian, English, Polish and Russian to the visitors of different ages, inclinations and erudition. Having started to work for the Museum in 1974, Morkūnienė created the first web site of the Museum and for four years presented the Museum on its second site. Her other activities: educational activities, calendar festivals and other events, script writing, Museum advertising in newspapers, radio and television shows...

Nijolė Švėgždienė

Vilniaus g. 10A-5, LT-44280, Kaunas
nijole.sveg@gmail.com

Gauta 2015 05 05

Atiduota spausdinti 2015 05 05

Vytautas Budvytis

MUZIEJININKAS, KAIP BITĖ, TURI NUOLAT JUDĖTI: VYTAUTUI STANIKŪNUI – 90 M.

Vytautas Stanikūnas gimė 1924 m. gruodžio 7 d. Panevėžio apskrityje Panevėžio valsčiaus Venslaviškių kaime, Juozo ir Aleksandro (Narkevičiūtės) Stanikūnų šeimoje. Lankė Pajuosčio pradinę mokyklą. 1944 m. baigė Panevėžio berniukų gimnaziją. Porą metų mokytojavo. 1946–1949 m. Vilniaus universitete studijavo menotyrą. 1949 m. sovietinei valdžiai represavus šeimą, buvo pašalintas iš VU. 1949–1950 m. dirbo LTSR kultūros ir švietimo įstaigų komiteto Muziejų skyriuje (ėjo skyriaus vedėjo pareigas) ir Trakų muziejuje. 1951–1966 m. mokytojavo Biržų 1-oje vidurinėje mokykloje. 1954 m. Biržuose su mokytoja Tekle Adomaityte sukūrė šeimą, susilaukė sūnaus Tautvaldo (g. 1958 m.). 1956 m. neakivaizdiniu būdu baigė Vilniaus pedagoginį institutą (istorijos specialybę). 1966–1988 m. – Lietuvos liaudies buities muziejaus direktorius, 1989–2006 m. – muziejaus direktoriaus pavaduotojas muziejininkystei. Šiuo metu pensininkas. Muziejininkystės klausimais rašo straipsnius, yra parengęs knygą apie tradicinę lietuvių sodybą *Lietuvio namai*, kuri atiduota leidyklai.

Garbingo 90-ties metų jubiliejaus proga pirmąjį ilgametį Lietuvos liaudies buities muziejaus vadovą ir vieną organizatorių Vytautą Stanikūną kalbina Kaišiadorių muziejaus muziejininkas Vytautas Budvytis.

Vytautas Budvytis. Mūsų pokalbį, gerbiamasis Vytautai, norėtusi pradėti nuo Jūsų kilmės.

Vytautas Stanikūnas. Esu nuo Panevėžio. Ne iš miesto, bet beveik iš priemiesčio. Ten buvo toks kaimas Venslaviškiai, o šalia – Pajuostis, kur yra aerodromas. Tai ten mūsų tėviškė buvo. Vaikščiodavau į miestą pėsčias – 4 km iki gimnazijos buvo.

Tėvas buvo tarnautojas, atsakingas asmuo. Panevėžio apskrityje valdybos etatinis darbuotojas. Jis buvo prieškario poetas – Žemės dulkė. Daug rašė į to meto spaudą kaip korespondentas, kaip poetas. Buvo ir tokia *Aido* draugija, tai jis ten vaidindavo.

Aš noriu paruošt apie jį leidinuką, bandau surinkti, ką jis tuo metu rašė: poeziją, kai kurias korespondencijas, straipsnelius. Tik labai sudėtinga, nes 1949 m. mūsų šeimą represavo. Kadangi tuo metu tėvas namuose buvo vienas, aš buvau studentas, o motina sirgo, buvo ligoninėje, tai tėvas vienas pateko į Sibirą. Sodyba buvo konfiskuota, o mes – kandidatai išvykti į Sibirą. Viskas buvo sunaikinta, visi rankraščiai sudeginti, visi archyvai, nieko neliko. Tėvo senų žurnalų, senų laikraščių *Šaltinis*, *Viltis*, rankraščių, susirašinėjimų buvo. Buvo J. Tumo-Vaižganto, A. Smetonos laiškų. Kadangi tėvas bendradarbiaudavo, o Smetona buvo *Vilties* redaktorius, tai jo prašydavo kokių korespondencijų, žinių. Tėvas labai saugodavo, neišmesdavo nieko, laikraštį brangindavo. Labai labai įdomios medžiagos buvo. Viskas žuvo. Baisiai gaila.

Taigi čia, kaip sakoma, mano šaknys. Kurį laiką buvo problemų – žmona sirgo, nieko negalėjau dirbti, ir mano sveikata buvo visiškai pablogėjusi. Dabar, manau, galėsiu užbaigti tą darbėlį.

V. B. Tai jau Jūsų tėvas buvo šviesus žmogus. Bet turbūt nebuvo didelio mokslo?

V. S. Ne. Jis nieko nebuvo baigęs, tik caro laikų pradinę mokyklą. Ir skaityti išmoko dar iš senelio. Labai didelė šeima jų buvo – 11 vaikų. Jie buvo neturtingi – ir senelis, ir tėvo broliai dvare dirbo. Pas Meistavičių. Meistavičiai tokie garsūs Pajuosčio dvarininkai buvo. Paskutinysis Aleksandras Meistavičius dirbo Peterburge. Net buvo caro tarybos narys.

O dvaras buvo labai gražus: gerai sutvarkytas, labai gražus parkas, palivarkai, gerai vedama žemdirbystė. Paskui dvaras atiteko Lietuvos valdžiai. Čia įsikūrė Lietuvos kariuomenė – 4-asis pėstininkų karaliaus Mindaugo pulkas. Mano visa vaikystė, jaunystė yra susijusi su ta vieta. Ten buvo kelio galas. Mes ten eidavom ir paradus žiūrėdavome. Paskui,

kai paaugom, ten krepšinį žaisdavom, nes buvo gerai įrengta krepšinio aikštelė. Labai gerai jautėmės tame Pajuosty. Ten ir pradinė mokykla buvo, kurią aš baigiau. Paskui vokiečiai ją sudegino, tos mokyklos jau nėra. Buvo ir aerodromas, įsikūrė 1939 metais. Pirmieji lėktuvai, lietuviški ANBO IV, įsikūrė. Buvo šeši lėktuvai, rodos, ar aštuoni, neatsimenu. O paskui jau rusai, sovietai įkūrė savo aerodromą.

Man Pajuostis labai artima vieta – galima sakyti, mano visa jaunystė tame dvare praėjo. Dabar ten įsikūręs irgi Mindaugo batalionas. Tai va, tokia ta mano pradžia buvo.

V. B.: O mamą kaip savo atsimenat?

V. S.: O mano mama visai iš kitur, iš dabartinio Pakruojos rajono. Yra toks miestelis Rozalimas. Jinai bajoraitė buvo. Iš Narkevičių šeimos. O su tėvu kaip susipažino? Panevėžys buvo apskrities centras. Tėvas važinėdavo ir kontroliuodavo, kaip dirba valsčiai. O Rozalimas buvo valsčius. Tėvas tenai dirbo, reikėjo kažkur naktvot. Valsčiaus viršaitis sako tėvui: čia yra toks žmogus, gražią sodybą turi, bajoras Narkevičius. Užvežė pas tą Narkevičių. Taip susipažino su Narkevičiūte Aleksandra – mano būsima motina. Tėvas rašė eilėraščius, mokėjo papasakot visokių dalykų, įdomus, savotiškai išsilavinęs buvo žmogus. Mergaitei patiko. O jos tėvas buvo kategoriškas: *Už ko tu čia tekėsi?! Jis gi nieko neturi! Žemės, nieko neturi!* Na, bet ji užsispyrė ir vis tiek ištekėjo. Vedė jie 1924 metais, nors senelis buvo labai priešingas. Aš gimiau tu pačių metų pabaigoje. Turiu dar seserį Danutę, 1928 m. gimimo. Gyvena Denbavoj, prie Panevėžio.

V. B. Tai ir tada meilė egzistavo vis dėlto?

V. S. Na, meilė buvo, be abejo. Mama tapo valdininko žmona, tėvas gerai uždirbdavo, gražiai rengdavosi. Ji ponია buvo vis tiek. O senelis mirė, nesulaukęs mano gimimo. Aš savo senelio nemačiau. Nė vieno senelio neprisimenu, tik močiutes.

V. B. Ir kaip močiutes prisimenat?

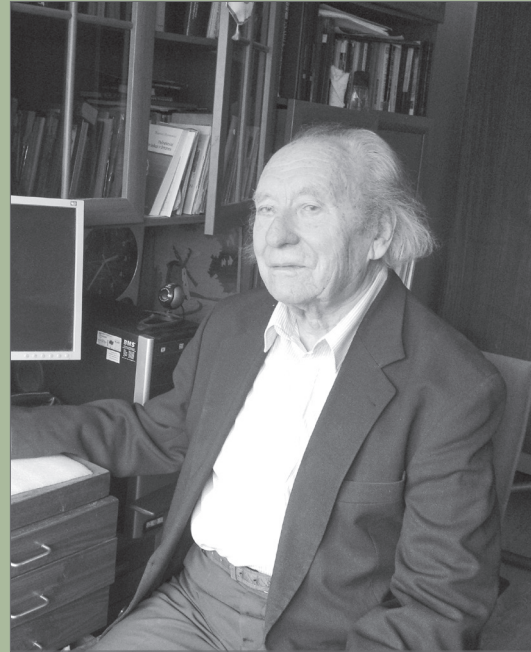
V. S. Na, viena močiutė, tėvo mama, kuri gyveno čia, tame kaimo prie Pajuosčio, mane augino. Kita močiutė buvo prie Rozalimo, Meldiniuose. Mes nuolatos ten važiuodavom. Abi močiutės mane labai mylėjo, vaišindavo. Bet 1948–1949 m. mano dėdės iš tos sodybos išvežė į Sibirą. Du dėdės buvo, jie mat žemės daug turėjo, tik močiutė liko. Ji ir pas mus glausdavosi. Likus dar viena dukterė buvo, tai ją globojo. Ir mano mama globojo, nors ir pati nelabai ką galėjo, kadangi nebuvo kur gyvent – sodyba juk atimta buvo. Na, žodžiu, čia tokios liūdnos peripetijos iš tų laikų.

V. B. Žinau, kad močiutės Jums pasakodavo ir apie senovę?

V. S. Taip, tai ta močiutė, kuri mane augino. Kuri prie Panevėžio, tėvo mama Marija Janonytė. Ji buvo gimusi turbūt 1853 metais. Tai ji prisiminė 1863 m. sukilimą – pasakojo apie sukilėlius, kaip juos gaudė. Daug visko papasakodavo, bet kad aš vaikas buvau, tai kas man čia – per ausį įeina per kitą išeina. Mirė ji 1938 m., kai man buvo 13 metų. Tai man kiti dalykai rūpėjo tada – kur kamuolį paspardyt ar ką nors. O juk ką močiutė pasakojo, galima buvo daug užrašyt.

Močiutė buvo labai senoviška, konservatyvi, labai religinga. Ir mane į bažnyčią visą laiką vesdavosi. Ji buvo iš Plūkių kaimo, prie Panevėžio, netoli cukraus fabriko. Tai aš irgi lankydavaus pas tuos Janonius. Kultūringa šeima buvo tie Janoniai, išsilavinę. Vienas skulptorius buvo, darydavo skulptūreles, piešdavo. Tokie tai mano vaikystės, jaunystės prisiminimai.

V. B. Tai Jūsų šeima visai pasiturimai gyveno?

Vytautas Stanikūnas savo namuose, darbo kambaryje. 2015. Nuotrauka iš autoriaus rinkinių

V. S. Mes tai pasiturimai gyvenom. Stogai skardiniai buvo visi uždengti – ir gyvenamasis namas, ir svirnas. Ir paskui vasaros tokia gryčia. Svirnas geras buvo, klojimas, na, žodžiu, geri trobesiai buvo. Buvo dar ir samdinyš, ir tarnaitė pas mus...

V. B. Vis dėlto Jūsų vaikystė prabėgo kaimiškoj aplinkoj?

V. S.: Na, taip, kaimiškoj. Tai buvo kaimo sodyba, bet čia ir Panevėžys, Pajuosčio dvaras, kariškiai. Čia buvo jau kitokia atmosfera, ne grynas kaimas. Ir mokykla. Aš penktą šeštą skyrių lankiau jau Panevėžio gimnazijoj. Miesto kultūra ir dvaro kultūra veikė mus.

V. B. Bet ta kaimiška buitį buvo vis tiek artima?

V. S. Buvo viskas kaimiška, kaip kitaip. Ir duoną kepdavo, ir kaimiškas maistas buvo. Tėvas irgi buvo labai konservatyvus. Valgė paprastai, nemėgo kokių išsidirbinėjimų, svogūnų, prieskonių visai nepripažino. Tėvas gimė 1888 m., tai, matot, visa jo vaikystė irgi prabėgo dar prie caro.

V. B. Ir visus tuos ūkiškus darbus turbūt žinojot?

V. S. Taip, žinoma. Ir dirbdavom juos. Arti tai nelabai tekdavom, bet ir akėdavom, ir pjaudavom, ir kuldavom. Ir spragilais net pakuldavom kartais, nes reikėdavo šiaudam dengt kūlių prasiimant. Tai tokius darbus mokėjau ir aš. Ir šienaut, ir rugius pjaut. Vėliau jau tėvai mašinų turėjo – ir pjaunamąją, ir grėbiamąją. 20 ha ūkis buvo, dirbamos žemės dar mažiau, ganyklų nemažai buvo. Dalis buvo užleista miškeliais. Kadangi tėvas ne iš ūkio, o iš atlyginimo gyveno. Ūkis šiaip sau buvo.

V. B. Dar vaikystę norėčiau Jūsų paliesti. Sakykit, ganyt teko vaikystėj?

V. S. Ganyt man mažai teko, nes samdydavo piemenį. Aš gi pono vaikas buvau. Bet reikalas tas, kad tėvai buvo gana demokratiški ir piemenį dažnai išleisdavo namo, pas tėvus. Tada aš turėjau ganyt, pavaduodavau. Ir ganydavau. Kartais visą savaitgalį. Ar suserga piemenukai, ar kur nors reikia, tai ir po savaitę paganydavau. Teko ragaut man to ganymo. Dieve, reikėjo keltis su saule.

Aleksandra Stanikūnienė (1903–1988) su vaikais Vytautu ir Danute. Panevėžys. Apie 1933 m. Nuotrauka iš V. Stanikūno rinkinio

V. B. O į mokslus kada pradėjot eit? Kokio amžiaus?

V. S. Na, aš pradėjau eiti 7 metų. Mane močiutė nuvedė į pradinę mokyklą. Ta pradinė mokykla buvo kaime [Pajuostyje – V. B.], ūkininko name. Vienam gale nuomojo: suolai buvo subraižyti, nedažyti, sėdėdavo po keturis suole. Nuvedė mane gegužės mėnesį. Buvo toks paruošiamasis – du mėnesius gegužę–birželį pasimokei, o paskui rudenį – jau į pirmą skyrių. Kai baigiau keturis skyrius, tėvo rūpesčiu labai gražioje vietoje prie Pajuosčio pastatė naują mokyklą. Ten dirbo du mokytojai: mano buvusi mokytoja [Ona Jankauskienė – V. B.] ir dar atkėlė kitą mokytoją. Jie turėjo po dvi klases. Atskirose patalpose. Labai graži mokykla buvo. Ten ir vakarus, spektaklius ruošdavom. Buvo tokia išardoma siena tarp klasių, tai taip salė pasidarydavo. Toje mokykloje baigiau pradinę ir keturis skyrius, o paskui 5–6-tą skyrių jau Panevėžy. Baigęs šešis skyrius, tai buvo 1938 m., įstojau į Panevėžio gimnaziją.

Baigiau pedagoginę klasę ir įgijau jaunesnio mokytojo teises, tai mane išgelbėjo, kai užėjo karas ir grįžo sovietų valdžia. Pagal metus turėjo imti į kariuomenę, siųst į frontą. Bet buvo pasakyta – trūksta mokytojų, jeigu kas turi specialybę, o aš turėjau, tai atleidžia nuo kariuomenės. Taip likau mokytojauti. Buvo 1944-iejį. Tai mane ir išgelbėjo, iš fronto galėjau ir negrįžti. Bet ilgai nemokytojau.

V. B. Į Vilniaus universitetą kuriais metais stojote?

V. S. Į universitetą – 1946 metais. Bet aš dar įstojau į dramos studiją – dvejus metus mokiausi dramos studijoje, esu beveik aktorius. Mano kolegos buvo Kybartas, pranešėjas, kartu mokėmės. Paskui Stankevičius, Lalas, Treinys, toks rašytojas, dar gyvas. Bet kada išvežė tėvus [tėvą – V. B.], tai viskas nutrūko, reikėjo ieškot darbo. Taigi jau negalėjau baigt.

V. B. Bet tie treji studijų metai Vilniuje buvo įdomūs?

V. S.: Taip, labai įdomūs. Aš Vilnių ir universitetą kartu lankiau. Dailės istoriją, menotyrą studijavau. Paskui sujungė su

archeologais, etnografois ir pavadino muzeologija. Taigi, muziejininku tapau pagal specialybę. O dramos studijoje mano mokytojai buvo aktoriai Lukošius, Siparis, pats Dauguvietis. Bet viską sužlugdė tas išvežimas.

V. B. O kokie dėstytojai dėstė Vilniaus universitete?

V. S. Universitete pagrindinis mūsų mokytojas ir vadovas buvo Paulius Galaunė. Pas patį L. Karsaviną klausiausi paskaitų. Buvo Kairiūkštytė-Jacinienė – dailės istoriją dėstė, docentė. Buvo geri dėstytojai, daugelis tų žymių žmonių. Ir Sezemanas buvo, dėstė logiką, filosofiją. Meškauskas buvo labai puikus filosofas. Labai įdomių dėstytojų buvo.

V. B. Ir kiek suspėjot pabaigt kursų?

V. S. Keturis kursus beveik baigiau, bet iš ketvirto pašalino. Tik diplominis darbas buvo bepalikęs. Na, kaip ir baigęs buvau. O paskui tą specialybę panaikino. Vėliau, gyvendamas Biržuose, neakivaizdiniu būdu baigiau Vilniaus pedagoginį institutą. Istorijos specialybę. Daug ką įskaitė iš universiteto.

V. B. O kada pradėjote dirbti muziejinį darbą? Jau truputėlį anksčiau?

V. S. Kai išvežė tėvus [tėvą – V. B.], reikėjo darbą susirast. Mane globojo J. Keliuotis, žurnalistas, buvęs *Naujosios Romuvos* redaktorius. Nors pats irgi buvo teistas. Pradėjau dirbti. Kultūros ministerijos tada nebuvo, bet buvo Kultūros ir švietimo reikalų komitetas. Ten gavau darbo Muziejų skyriuje, buvau to skyriaus vedėjas. Pirmas mano muziejinis darbas ir buvo ten, Muziejų skyriuje. Nežinau, kuo įtikau ar patikau valdžiai, kad mane pasiūkė ir sako: dabar skyriaus vedėju būsi. Taip tapau Muziejų skyriaus viršininku. Bet labai neilgai dirbau, kadangi įskundė, kad esu iš represuotos šeimos. 1950 metų vasarą dar dirbau Trakų muziejuje. Mažai kas ten buvo, muziejus tikrai kūrėsi, pilis dar nebuvo atstatyta. Čia ir vėl buvo tokių skundų. Tada išvažiavau į Biržus. Kadangi giminių buvo, mane įdarbino, nors žinojo apie mano padėtį, bet valdžia nekrepė dėmesio. Taip penkiolika metų praėjo Biržuose, ten ir vedžiau. Tikrai geras kraštas, labai gerai priėmė. Užtat laikau ant sienos Biržų herbą, kadangi tas miestas man labai savas. Mokytojaučiau aš ten, baigiau pedagoginį, kol draugai mane vėl pradėjo kibinti, kviesti.

V. B. Po truputį prieinam ir prie muziejaus temos. Sakykit, kaip gimsta Lietuvos liaudies buities muziejaus idėja? Kokios yra muziejaus ištakos?

V. B. Muziejaus idėją iškėlė tuometinės Mokslų Akademijos istorikai, toks kupiškėnas Matulis dirbo, prezidentas, gana patriotiškai nusiteikęs. Matyt, ir A. Sniečkų įtikino, kad toks muziejus reikalingas. Tad partijos suvažiavime, rodos, 1965 m. (ar 1964 m.) jau buvo pranešta, kad yra pasiūlymas įsteigti Lietuvos liaudies buities muziejų.

V. B. O idėjų buvo semiamasi ir iš užsienio?

V. S. Taip. Rumunijoje buvo toks muziejus, ir Švedijoje, ir Suomijoje, vadinamieji „oro muziejai“.

V. B. Skansenų vadinamųjų?

V. S.: Skansenų, taip. Didžiausias skansenas buvo Stokholmo, bet buvo ir daugiau – ir Suomijoje, ir Norvegijoje.

Kai kūrėsi kolūkiai, pastatai seni buvo griaujami, naikinami, susigriebta, kad reikia kažką dar palikt. V. Milius parašė man laišką į Biržus ir klausė, ar dirbčiau tame muziejuje. (Milius – etnologas, amžiną atilsį, profesorium paskui tapo.) Aš nuvažiavau tada į Vilnių, sakau, pasiteirasiu. O kitas kurso draugas Čipkus

Stasys dirbo Muziejų skyriaus viršinininku. Pasirodė, kad jam labai reikėjo žmonių. Pasisakiau, kad mano biografija nelabai kokia, bet jis tik numojo, esą praėjo tie reikalai, viskas jau kitaip. Ir mane paskyrė. Na, ir pradėjom muziejų kurt.

V. B. Ir tada Kaune apsigyvenot?

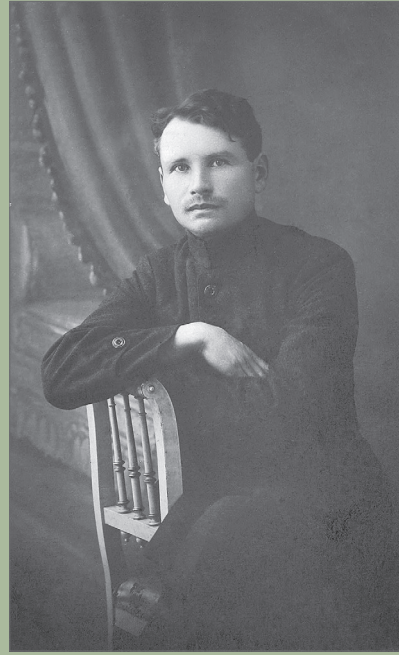
V. S. Kaune, Cvirkos muziejuje, Donelaičio g. 13. Mes dviese buvome. Iš Rokiškio atvažiavo Stasys Daunys, Rokiškio muziejaus direktorius. Dviese pradėjome galvot, ką daryti toliau. Pradėjome kurti programą. Susipažinome su K. Čerbulėnu. Jis dėstytojas buvo, etnologas. Dėstė Taikomosios dailės technikumė ir dirbo Statybos-architektūros institute, Baršausko gatvėje. Jis buvo žinomas jau Smetonos laikais. Aš jį žinojau iš jo raštų, kad jis vienas žymiausių etnologų. Nemažai pasitraukė, jis buvo likęs geriausias tos srities specialistas. Tai mes su J. Glemža, tuometiniu Ministerijos Architektūros skyriaus vedėju, nuėjom pas jį. Susipažinom, sakom, reikia pagalbos. Labai bendravome su Čerbulėnu. Ateidavo, tardavomės, pradėjome kurti muziejaus programą, sudarėme tarybą, sąrašą patvirtino ministerija. Jame ir architektų daug buvo, ir tie patys etnografai, ir Milius, ir Butkevičius, ir V. Landsbergio tėvą [Vytauta Landsbergi-Žemkalnį (1893–1993) – V. B.] įtraukėm, architektą, dar K. Šešelgis, J. Minkevičius buvo. Visas sąrašas žmonių. O Petras Vėlyvis atvažiavo jau dirbti truputį vėliau. Irgi mokyklos direktorius buvo Varėnos rajone. Bet su šeima, o juk nei kur gyvent nebuvu. Dieve mano, kaip žmonės aukojosi.

V. B. O kaip parinkote vietą muziejui?

V. S. Vietą tai ne mes rinkom. Rinko prieš tai sudaryta komisija. Preikšas vadovavo. Buvo įtrauktas Nacionalinio muziejaus direktorius V. Žilėnas, buvo Čipkus, Glemža turbūt, ministerijos atstovų. Kažkodėl net Kipras Petrauskas į komisiją buvo įtrauktas, ir Kauno Vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoja J. Narkevičiūtė. Jie ieškojo kur gražesnės vietos: prie Trakų žiūrinė, kitur. O Narkevičiūtė sako: dar yra viena graži vieta prie Rumšiškių. (Kaip sužinojo? Ogi Kauno Jablonskio mokyklos pionierių stovykla buvo įsteigta prie marių, kur muziejaus karčema dabar stovi. Jinai atvažiuodavo aplankyti ir tą vietą įsidėmėjo.) Nuvažiavo, visiems ta vieta patiko. Bet čia gyveno žmonės, buvo 14 sodybų. Buvo dar vienas kitas Pievelių kaimo pastatas išlikęs, kur dabar aukštaičių kaimas. Žemė buvo Pravienos kolūkio. Kolūkio pirmininkas Bulbovas nenorėjo žemės duot – esą, ką jūs, vyrai, čia ganyklos, nejuokaukit. O mes buvome suplanavę 200 ha su rezervu. Ir Žemės ūkio ministerija buvo prieš. Bet mes vis tiek išsikvojom 170 ha – iš kolūkio paėmė. Paskui reikėjo gyventojus iškelti, jiems kaip nors apmokėti pagal melioracijos įstatymą. 14 sodybų dar buvo likę, kai kurios jau apleistos buvo. Vienos sodybos tai iš viso tiktai sodas buvo bepalikęs. Pievelių kaimas buvo praktiškai sunykęs, išėjęs į vienkiemius. Iš Pievelių palikom vieną tvartelį. Jis dabar yra Suvalkijos sodyboje.

V. B. Kokia buvo pirmoji muziejaus komanda?

V. S. Pirmoji komanda – tai mes su Stasiu Dauniu, dar Vėlyvis buvo, Lekavičius Leonardas atvažiavo, buvo Graudinas, ūkio dalį tvarkė. Pavaduotojo aš kurį laiką ir neturėjau. Dirbo toks Šiuiša architektas, geras darbuotojas buvo P. Valaika. 1974 m. atėjo dabartiniai – Baltrušaičiai, Andrejevienė, Samulionytė. E. J. Morkūnas dar anksčiau atėjo, jis dar vienas iš tų senųjų likęs. Bet nuo pat pradžios jo dar nebuvo. Žumbakis irgi atėjo anksti, bet jis buvo inžinierius, ne muziejininkas, etnografinių

Juozas Stanikūnas (1888–1972). 1923 m. Nuotrauka iš V. Stanikūno rinkinio

klausimų nesprendė, daugiau ūkinius. Žumbakienė irgi iš senų darbuotojų. Ji biržietė. Augmenija, darželiai – čia jos jau sritis.

Ir muziejaus taryba su P. Galaune, Landsbergiu-Žemkalniu rinkdavosi. Kviesdavome, tardavomės, diskutuodavome. Tai labai daug davė mums, kadangi mes dar neturėjom tokių galvų.

V. B. Prieš atidarant muziejų lankytojams 1974 m. jau apie 70 pastatų buvo pastatyta. Kaip vyko muziejaus atidarymas?

V. S. Taip, apie 70 pastatų, penkios sodybos jau buvo. O atidarymas buvo sudėtingas. Paprastai pritrūksta dar dienos kitos viskam užbaigti. Bet buvo dar toks politinis reikalas. Atvažiavo Kaišiadorių valdžios atstovai pailsėti, susikūrė laužą muziejaus teritorijoje. Valgė, gal šašlyką kepė. Vienas mūsų darbuotojas L. Burlingis, nepažinęs apšaukė juos: „Kas tokie esat?! Kodėl laužus kūrenat?! Čia muziejus!“ O jie juk rajono valdžia! Baisiai supyko, kaip kitaip. Tai dar iki muziejaus atidarymo, gal gegužės mėnesį įvyko. Saugumas įsikišo, kad muziejus yra užterštas kadrais. Skandalas kilo kaip reikiant. Skundas pasiekė ir Centro Komitetą. Ministerija išsigando, kad muziejaus turbūt nepavyks atidaryti. Bet laimė, kad jau L. Šepetys dirbo Centro Komitete ideologijos skyriuje. Jis gudrus buvo. Pirmajam sekretoriui P. Griškevičiui pradėjo aiškinti, kad čia per klaidą kažkas pateko, nieko tokio, tai Griškevičius, nelabai gudrus žmogelis, ir sutiko. Beveik paskutinę minutę nutarta atidaryti muziejų. Saugumas buvo pareikalavęs mane atleisti, kad pririnkau „liaudies priešų“, bet Šepetys apgynė. Ir taip viskas nurimo.

O per atidarymo ceremoniją... tai lietus lijo pusę dienos. Paskui pragiedrėjo. Susirinko valdžia, sakė kalbas. Man kalbėti neleido, kadangi buvau „prisidirbęs“. Kalbėjo kolūkio pirmininkas Načajus, kaip [„Pravienos“ – V. B.] kolūkis gerai tvarkosi. Apie muziejų niekas nekalbėjo. Šarmaitis kalbėjo, kokia partinė konferencija kada buvo, apie partijos liniją. O man leido tik paprašyti, kad pirmasis sekretorius perkirptų juostelę.

Dar buvo ir J. Greičiuvienė [LKP Kaišiadorių rajono komiteto pirmoji sekretorė – V. B.], bet ji nekalbėjo, M. Šmauskas dalyvavo. Žodžiu, buvo visa aukščiausia valdžia. Išskyrus A. Brazauską, nes jis buvo į komandiruotę išvykęs. Nors A. Brazauskas labai daug prisidėjo prie muziejaus.

V. B. O kuo prisidėjo A. Brazauskas?

V. S. Jis tuo metu buvo Plano komisijos pirmininko pavaduotojas. Atvažiuodavo, sakydavo, vyrai, tik greičiau, statykit, Maskvoje savo reikalais užsiėmę, draskosi dėl valdžios. Keliai, elektros tinklai, vandentiekis, telefono linijos – visa šita muziejaus įranga tik per Brazauską buvo. Plano komisija viską darė, jo komanda buvo. Jau muziejus buvo atidarytas, bet vis dar ir to reikėjo, ir to, ir to. O jau lėšos paskirstytos. Sako, nieko – Rumšiškėms reikia. Gatves pagerinti. Dar gerą restoraną ir kultūros namus pastatyti reikia. Ir jokių projektėlių, Rusijos paruoštų. Projektuokit atskirus pastatus. Tai visur čia Brazausko iniciatyva buvo. Su juo labai lengva buvo, greitai viską suprato. Vėliau, kai ordiną segė, jau prezidentas būdamas, ranką paspaudė, sakė, kad jau seniai reikėjo ordiną duot. Šaunus labai žmogus buvo, labai daug muziejui ir Rumšiškėms padarė.

V. B. O su vietine valdžia kaip paskui sekėsi bendrauti?

V. S. Neblogai, ypač geras vadovas buvo M. Gudžius. Jis atvažiuodavo, pažiūrėdavo, dalykiškai pakalbėdavo. Geras pirmininkas [Kaišiadorių rajono Vykdomojo komiteto – V. B.] buvo. Greičiuvienė pradžioj truputį rezervuotai žiūrėjo, esą per gražiai Lietuva rodoma. Bet paskui nieko, susitaikė.

V. B. Tik atidarius muziejų lankytojams jame pradėjote aktyviai vesti ir folklorinę veiklą?

V. S. O dėl folkloro buvo taip. Vilniuje prie Jaunimo teatro P. Mataitis su D. Mataitiene suorganizavo tokią grupelę. Bet ji buvo nei šokia, nei tokia – lyg prie Jaunimo teatro, bet jokių teisių neturėjo, lyg koks saviveiklos kolektyvas. Bet juk žmonėms algas tai reikia mokėt. Nuėjau aš pas Šepetį, sakau, muziejus yra, bet negi bus

negyvas. Juk reikia, kad kas padainuotų, pašoktų. Dvasinės kultūros reikia. *Tai ko pačiam reikia?* – klausė. Na, sakau, reikia etato, kad būtų žmogus, kuris organizuotų tokius dalykus. Gal dar vieną kitą darbuotoją priimt, kad tą visą tokią linksmesnę dalį vestų ir kad muziejus būtų gyvas. Taigi, sako, yra įdomus Mataičio kolektyvas, neturim kur jo dėt. Taip nuo 1974 m., sausio 1 d. Mataitis priskirtas prie mūsų. Su grupe – 25 etatai. Administratorius, dailininkė ir meninis vadovas – Mataitis su Mataitiene. Jie jau muziejaus atidaryme dalyvavo, buvo parengę programą. Prasidėjo tada koncertėliai tokie, sodybose vykdavo. Bet, žinot, sodybose. Ar lietus, ar dar kas nors. Reikia patalpos. Manau, kaip čia dabar daryt. Čia irgi mano iniciatyva buvo. Nuvažiuovom į Kirdeikius, Utenos rajoną. O ten klebonijos du didžiuliai klojimai stovėjo – matyt, klebono turtingo būta. Tai aš vieną klojimą paprasčiau parduot. Taip klojimą perkėlėm. Tada jau su Mataitiene su Mataičiu įrengėme sceną, viską, atsirado teatras. Ir jau po stogu buvo. Taip prasidėjo visi tie gražūs renginiai, daug gerų spektaklių buvo pastatyta.

V. B. Po truputį ir Užgavėnės atsirado?

V. S. Su Užgavėnėmis buvo prastesnis reikalas. Užgavėnės mes švėsdavom tarp savų, muziejų, kartais atvažiuodavo studentų. Kartą sumanėm, kad reikia surengti Užgavėnės, o kad Užgavėnėmis vadint negalima, reikia surengti Žiemos palydas. Susitarėm, kad bus bufetas, prekybininkai. Parašėm skelbimą į *Tiesą* – į pagrindinį laikraštį. *Tiesa* atspausdino, kad muziejų bus Žiemos palydų šventė.

Išsikviečia mane į ministeriją: ką pats čia pridare! kaip tu drįsti?! ministerija nieko nežino! Jeigu skelbiama *Tiesoj* – tai respublikinis renginys! Respublikinis renginys, tai turi Ministerija dalyvaut, apsvarstyti! Ką jūs sugalvojot?! Čia gi baisus dalykas!

Bet...jau padaryta. Jau Lietuva žino, kad Rumšiškėse bus Žiemos palydos, ir kaip sulaikysi? O sniego prisnigo, keliai buvo beveik neišvažiuojami. Samdžiau žmones, beveik iš savo kišenės

Aukštaitijos sodybos. LLBM. 2009. Vytauto Didžpetrio nuotrauka. Iš „Žiemgalos leidyklos“ rinkinių

LLBM ekspozicijų atidarymo lankytojų 40-mečio šventės dalyviai. Iš kairės: muziejaus direktorės pavaduotojas bendriesiems ir ūkio reikalams A. Andriulaitis, Kultūros viceministras dr. R. Jarockis, muziejaus direktorė V. Reipaitė, pirmasis muziejaus direktorius V. Stanikūnas, muziejaus direktorės pavaduotojas informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnas, toliėliau, antroje eilėje – prof.dr. J. Glemža su žmona. 2014 06 19. Nuotrauka autoriaus

mokėjau, kad traktoristai kelius nors kiek pravalytų. Na, bet kai rytą pradėjo važiuoti automobiliai, net išsigandau – sakau, reikia lėkt į kokią daržinę ir žiūrėt pro plyšį, kas čia bus ir kuo viskas baigsis. Mes manėm, kad bus koks keletas mašinų, o dabar eilės susidarė, keliai siauri, klimpsta. Atvažiavo pati Greičiuvienė, pavaziavo į pusnį – nė krust. Velniava visiška. Atlėkęs čia ir Čipkus, skyrius vedėjas. Na, bet vis tiek: laužai kūrenasi, prekybininkai dirba. Šiaip taip šventė baigėsi. Išvažiavo žmonės keikdamiesi, bet vis tiek gerai, vis tiek patenkinti. Buvo turbūt 1981 ar 1982 metai, neatsimenu. Ministerija man tada parašė įspėjimą, kad organizavau tokį dalyką. Bet sukvietė visus – esą reikia tokią šventę muziejų organizuoti. Bet jau tada atsirado komisija su Zita Kelmickaitė, rengė programą, bent iš šešių rajonų prekybininkus suvarė, kad su bufetais būtų, kad keliai būtų nuvalyti. O kitais metais, brač, šventė praėjo kaip reikiant. Gavau per galvą, bet šventė įvyko. Ir dabar vyksta dar. Tai va. O pradžioje buvo didelių nemalonumų už savivaliavimą. Bet jei nebūtume darę, nieko nebūtų ir buvę.

V. B. Klojimo teatro folklorinė veikla, kiek vėliau ir Užgavėnių šventimas neabejotinai buvo tautinio atgimimo išraiška. Dar Sąjūdžio nebuvo, bet...

V. S. Taip, be abejo. Tai buvo tautinės kultūros išraiška, ir muziejų, niekur kitur. Ir vasaros šventės vykdavo – būdavo suvažiuoja kolektyvai iš rajonų, iš kolūkių, šoka, dainuoja. Pradžioje buvo dar tokių skundų, kad per daug tautiška, per daug tautinės kultūros. Bet šventės vis tiek vykdavo.

V. B. Matyt, dėsninga. Juk būtent muziejaus darbuotojai 1988 m. birželio 24 d. įkūrė vieną pirmųjų Lietuvoje Sąjūdžio grupių?

V. S. Taip. Vieną pirmųjų. Trečioji Sąjūdžio grupė čia įsikūrė, taip. Markevičius daugiau tyrinėjo tuos dalykus...

V. B. Taigi dirva jau buvo paruošta?

V. S. Taip, dirva paruošta buvo jau 1988 metais. Aš išėjau tada iš muziejaus [iš direktoriaus pareigų – V. B.]. Be reikalo, dar turėjau dirbti. Bet dėl to, kad nebuvo priešgaisrinės apsaugos, muziejų

uždarė. O ką reiškia priešgaisrinė apsauga? Kiekvienoje sodyboje, kiekviename pastate turi būti signalizacija. Gryna nesąmonė! Šimto hektarų plote išvedžioti kabelius – juk nugriaužia pelės ir neveikia niekas. Nubaudė mane 60 rublių už prastą signalizaciją. Mokėti atsakiau, padaviau į teismą, bylinėjau. Užsiuto: nėra tos signalizacijos, ir uždarė man muziejų. Muziejus uždarytas – vėl skandalas. Aš tik numojau ranka: man 64 metai, sakau, imsiuos mokslinio darbo, būsiu pavaduotojas, o muziejui tegul vadovauja kas nori. Buvo konkursas, laimėjo Žumbakis. Nereikėjo man išeit, nes kitais metais jau prasidėjo Sąjūdis. Keitėsi valdžia, ir su ta priešgaisrine čia viskas būtų pasibaigę. Pasikarščiau tada...

V. B. O kokia Jūsų muziejaus ateities vizija? Kaip jis turėtų dirbti? Į ką orientuotis?

V. S. Reikėtų fondus iki galo ištyrinėti ir aprašyti. Reikia straipsnių. Ir pastatuose ekspozicijose galima kai ką keisti, kad nesikartotų. Bet pagrindines reikia palikti. Jos jau klasikinės. Ar žemaičio namas, ar aukštaičio namas su visu interjeru. Gal nebent kiek patobulinti, kokį naują daiktą įsigyjant. Bet baldai, viskas, kas ant sienų, turi išlikti. Kadangi jie apgalvoti ir atstovauja savo vietai, iš kur paimti. Bet šiaip reikėtų, kad muziejinis darbas vyktų toliau. Muziejininkas, kaip bitė, turi nuolat judėti. Dar ieškoti daiktų, atsiminimų, dar nufilmuoti, kaip kas pasikeitė, kad ir šiuolaikinė buitis. Kaip toliau vystosi šiuolaikinis lietuviškas namas, nors dabar projektuoti daugiausia architektų.

V. B. O dabar, gerbiamasis Vytaute, kuo užsiimat? Apie tėvą rašot knygėlę, o daugiau? Kuo domitės?

V. S. Pirmiausia turiu užbaigti knygėlę. O šiaip skaitau spaudą, straipsnius, *Kultūros barus*, *Literatūrą ir meną* nuolatos per žiūrių. Viskas įdomu, kol galva dar dirba.

V. B. Kaip vertinate dabartinių laikų Lietuvos kultūrinę, politinę situaciją? Kokių bėdų gal įžvelgiate?

V. S. Daug kas truputėlį liūdesį kelia. Labai jau viskas į komerciją nuėjo. Rašytojai, menininkai valstybinių užsakymų nebegauna, valstybė viską atidavė į privačias rankas. Tai jie turi pataikaut, kad

užsidirbtų gyvenimui. Žodžiu, labai daug komercijos. Rinkos visuomenė. Anksčiau, kad ir ideologija spaudė, bet žmonės vis tiek neblogai gyveno – ir dailininkai, ir rašytojai. Bet, žinoma, reikėjo atiduot, kas ciesaoriaus ciesaoriui, reikėjo pagirt kompartiją, valdžią. Dabar to nėra, bet nieko kito nesugalvosi. Taip yra visoje Europoje.

V. B. O ko palinkėtumėte muziejininkams, kultūros žmonėms?

V. S. Muziejininkams, bent savo muziejui, linkiu, kad išlaikytų tautiškumą ir lietuviškumą, tradicijas, materialinę kultūrą. Dvasinė kultūra – gerai, bet kai kalbama apie buities muziejų, turi jaustis buitis, kaip ji keitėsi. Mes gi buities muziejus esame. O buitis – žmogaus gyvenimo pagrindas.

V. B. O jaunimui? Ko tikėtumėtės iš ateinančių kartų?

V. S. Man sunku kritikuoti ar patarti. Bet jaunimas turi žinoti senelių, prosenelių buitį, iš kur išėjo ir kaipėjo. Anksčiau buvo gili šeimos tradicija. Dabar kartais ir tėvus užmiršta. Išleikia kažkur. O anksčiau žinojo ir senelius, ir gimines, kur kas gyvena, lankydamo vieni kitus. Tokia tad šeimos kultūra buvo. Reiktų ir dabar pasakoti, kad gyvena ir seneliai, ir giminės tame name. Ką seneliai darydavo. Atgaivinti gal ir negalima, bet reikia, kad jaunimas žinotų senąsias šeimos tradicijas, kurios dabar, deja, baigia visiškai sunykti.

Dabar skirstoma: nedemokratiška ar demokratiška. Gyvenime ne vien teisės yra. Dabar labai akcentuojamos teisės, bet visiškai pamiršamos pareigos – esą pareigos nedemokratiška. O kaip su dešimčia Dievo įsakymų – demokratiška ar ne? Neturėk kitų Dievų, tik tai mane vieną, gerbk savo tėvą ir motiną arba sekmadienį švęsk. Viskas įsakmu, t. y. nedemokratiška. Tai, vadinasi, reikia išmest visą dekalogą – jis nedemokratiškas? Taigi negalima pamiršti ir pareigų, jas vykdyti būtina. Jaunimui reikia aiškinti, kad turi atlikti pareigą ir savo tėvams, ir savo šaliai, savo žemei, gamtai. Čia, kaip sakoma, dvinaris dalykas – pareiga ir teisė. Negali būt taip išbalansuota.

V. B. Dėkoju Jums už pokalbį.

REVIEWS / INTERVIEW

Vytautas Budvytis

MUSEUM PROFESSIONALS LIKE BEES MUST CONSTANTLY MOVE: VYTAUTAS STANIKŪNAS IS 90

Summary

Vytautas Stanikūnas was born in the village of Venslaviškiai (Panevėžys district) on December 7, 1924, in the family of Juozas and Aleksandra (Narkevičiūtė) Stanikūnai. He attended primary school in Pajuostis. In 1944, he finished Panevėžys Secondary School for Boys. Then for a couple of years worked as a teacher. In 1946–1949, he studied art history at the University of Vilnius.

When in 1949 Stanikūnas' family was subjected to the Soviet government repression, he was expelled from Vilnius University. In 1949–1950, he worked for Museum Department of Lithuanian SSR Cultural and Educational Institutions Committee (was Head of Department) and Trakai Museum. In 1951–1966, was a teacher of Biržai Secondary School. There in 1954 he married teacher Teklė Adomaitytė, and son Tautvaldas was born to them in 1958. In 1956, he graduated from Vilnius Pedagogical Institute (distant learning history studies). In 1966–1988, he was Director of the Lithuanian Open Air Museum and in 1989–2006 its Deputy Director for museology.

On the occasion of his 90th anniversary Vytautas Stanikūnas gave an interview to Vytautas Budvytis, a museum worker of Kaišiadorys Museum. He told about his life and activities, and highlighted the folklore activities of the Museum, that were a former important national cultural expression. In the end of interview Stanikūnas expressed his views about the future of the Museum and wished museum workers and future generations good luck.

Vytautas Budvytis

Kaišiadorių muziejus

J. Biliūno g. 26, LT-56121, Kaišiadorys

Gauta 2014 11 12

Atiduota spausdinti 2015 05 10

Lietuvos liaudies buities muziejaus pakrašty. 2010. Vytauto Didžpetrio nuotrauka. Iš „Žiemgalos leidyklos“ rinkinių

